

Francisc Schneider

Copilarie sub trei cârmuiri

(Continuare)

Anii de restriste

Noul an școlar bătea la ușă. Situația era nesigură, nu știam ce va fi cu școala. Am fost cu mama să ne interesăm, școala a fost menținută în același loc și va începe odată cu celelalte școli. Totodată am văzut și drumul pe care urma să mă duc, singur desigur.

În prima zi de școală am plecat devreme de acasă ca să nu întâlnesc copii dușmănoși gata să mă bată, așa cum am pățit de câteva ori. De la colțul străzii noastre am cotit pe strada Feldioara, iar din Piața Lahovary am mers cu tramvaiul 6 până la stația Maria, de unde am continuat cu tramvaiul 2 până la strada Froebel, de unde pe jos la câteva case am ajuns la locul bine știut.

Învățătorul clasei a II-a a fost domnul Ignățiu Kalman, pomenit de toți elevii „Tancii”, poreclă transmisă de generații. Era un bărbat de vârstă mijlocie, nu prea înalt, dar corpulent. Pe față și mâini se vedeau pete roșii mari și neregulate, alternând cu piele aspră cu scame. Fața îi exprima o suferință continuă, atenuată de o privire hotărâtă și o voce blândă. Era deosebit de exigent, nu-i scăpa nici o greșeală, consemnata cu note mici în catalog. Așteptam încordați soneria ce anunța pauzele.

Față de anul trecut, numărul elevilor a crescut prin venirea unor copii din afara Timișorii, evacuați. Menționez dintre ei pe Schonwald Petru, Schildkraut Agneta și Fried Ervin. Nu au făcut până atunci limba ebraică, dar s-au adaptat rapid la cerințele impuse.

De multe ori eram cu Tancii în același tramvai la întoarcerea de la școală. Cobora la piața Kutl. Eu mă retrăgeam în capătul opus al tramvaiului să nu fiu remarcat. Totuși, știa de drumul nostru comun. Dovadă, o dată la terminarea orelor m-a chemat să-l ajut să duca acasă un teanc de caiete. Locuia într-un bloc de după biserica ortodoxă. La apelul soneriei ne-a deschis o femeie scundă, plinuță. M-a poftit în camera având fereastra acoperită de o perdea grosă, iluminată de un bec anemic, având pe perete multe fotografii de bărbați și femei în vârstă, cu privire serioasă, gravă. Am lăsat caietele și pe drum spre casă mă gândeam că în locuința lor de oameni însingurați, fără copii, nu intra nici măcar o rază de soare.

Clasa a treia avea ca învățătoare pe doamna Sara Fleischer, o femeie înaltă și solidă, deosebit de energică. Avea o voce puternică, răsunătoare, dar care devenea duiosă când ne citea povești evreiești cu învățăminte biblice. La lecția despre orașul nostru, la cartierul Elisabetin a spus că principală stradă este Doja. În ziua aceea am mers pe jos de-a lungul străzii Doja și apoi Ion Vasi, iar în ziua următoare am comentat că strada Doja nu are nici 80 de case, pe când strada

Ion Vasi este mult mai lungă și are peste 100 de case. Mi-a explicat că nu contează numai lungimea străzii și numărul de case, ci locul pe care-l ocupă în accesarea diverselor zone și prin căile de comunicație de care dispune. Trebuie să recunosc că am fost dezamăgit de deprecierea străzii mele.

Sarah Fleischer cu elevii din 1942-1943

Sub comanda ei era soneria școlii ce anunța începutul și sfârșitul pauzelor, butonul fiind manevrat de elevul numit de dânsa. Nu mi-a fost dat să beneficiaz de o asemenea onoare. Până când, într-o pauză, m-am postat lângă sonerie și când fericitul ales s-a apropiat pentru a suna, i-am luat-o înainte. Am fost urechiat și făcut de rușine în fața clasei, iar după ore am fost reținut de dânsa. S-a uitat în ochii mei și a zămbit în timp ce eu eram ca și pierdut. Cu această imagine a ei am rămas până în ziua de azi.

Clasa a patra, prin care se realiza încheierea ciclului primar a avut ca învățător pe domnul Hugo Herșcovici. Ne trata ca viitori liceeni, adresându-se pe

Hugo Herșkovits. 1942 - 1943

un ton ce ne făcea să simțim importanța ce ni se acordă. Era un brunet masiv, îngrijit îmbrăcat, cu o față rotundă reliefată de ochelari mari cu ramă neagră, ce accentua o privire calmă și blândă și scotea în evidență un zâmbet îngăduitor. Învățam de plăcere să auzim laudele lui, iar frumusețea orelor făceau ca timpul să zboare.

După ani și ani, încerc să-mi imaginez pe colegii mei din primară. Pe foarte puțini îi mai întâlnesc, majoritatea au făcut *alia*. De unii am mai auzit, Ossi Klein, arbitru de fotbal, devenit celebru la campionatele mondiale, Moși Gross, militar remarcat pentru bravura lui în războiul de „Iom Kipur”, Clara Taub, mare balerină.

În acele vremuri de restriște școala reprezenta o oază de liniște, mulțumire și siguranță. În afara ei viața se desfășura sub amenințarea neprevăzutului, a lipsurilor și a nesiguranței.

Deseori sâmbăta mergeam la sinagogă pentru a mă ruga. Aveam locul meu lângă unchiul Dejo, iar după slujbă mergeam cu el acasă la masă. Unchiul stătea pe strada Timotei Cipariu numărul 6 într-un apartament mare în care era și biroul lui de agentură comercială, romanizată la ora aceea. Așa a reușit să nu fie evacuat. Biroul lui servea și drept sufragerie unde luam masa împreună cu tanti Etel și cele două fiice ale lor Eva și Clara, eleve de liceu. Deseori vorbea la telefon pentru diverse tranzacții. Parcă îl aud și astăzi – aici firma Dumitru și Mezey, telefon 14-45. Până la servirea mesei citeam din cărțile de povești ale verișoarelor mele. La masă, alături de alte specialități culinare evreiești era nelipsit șoletul. Acolo am făcut cunoștință cu Feri, un nepot al lui tanti Etel, fiul verișoarei ei, deci și vărul meu. Eram de aceeași vârstă, doar că eu eram cu patru zile mai mare. Era elev la Școala Primară Evreiasă din Fabric. Din prima zi ne-am înțeles de minune, discutam, jucam jocuri de societate. Uneori ieșeam în curte unde era un atelier de lumânări al bisericii ortodoxe, iar alături de acesta stătea campionul național de lupte greco-romane, domnul Francisc Cocos, deosebit de amabil, care uneori ne delecta arătându-ne mușchii.

Tanti Etel avea o soră care prin căsătorie a ajuns la Zagreb. De când a început războiul nu a mai știut nimic de ea. A rugat-o pe Edeș să vorbească cu cunoștințele din Fratelia și dacă este vreun cunoscut german care face serviciul militar în Croația să accepte un pachet pentru sora ei. Ne-am trezit într-o zi cu un soldat german la ușă care s-a prezentat ca o cunoștință veche din Fratelia. A acceptat pachetul. Nu l-am mai văzut niciodată.

Lipsurile materiale de acasă au fost atenuate, pe de o parte, prin micile câștiguri ale mamei, dar mai ales prin aprecierea de care se bucura tata ca tâmplar, însoțita de mici atenții din partea superiorilor. Dacă la început făcea numai reparații, mai târziu apelau la el pentru a confecționa piese de mobilier. Acesta a fost posibil grație relațiilor bune cu familia Palicico și posibilitatea de a beneficia de lucrul în atelierul lor, situat pe bulevardul intersectat de strada Frobels, colț cu Pavel Vasici. În timpul vacanței deseori îl ajutam pe tata la atelier și uneori îl însoțeam la domiciliul șefilor pe care-i deservea. Astfel îmi amintesc de avocatul Ienovan care stătea într-un apartament splendid din piața Primăriei. Domnul avocat elegant îmbrăcat avea monoclu și avea o vorbire grasiată, discuta cu tata remedierile necesare mobilierului clasic și în același timp o doamnă distinsă ne trata cu prăjiturile și sirop. Am fost acasă și la șeful comisariatului

care stătea într-o vilă pe strada Eneas. În timp ce tata lustruia furnirul mobilierului, eu mă jucam în curte cu cei doi băieți ceva mai mici decât eram eu.

În vacanță, la treburile bucătăriei o ajutam pe Edes cu grijă ca să nu ies din cuvântul ei, căci dacă greșeam îmi freca fața cu spălătorul, iar dacă fugeam alerga după mine cu tradiționala lingură de lemn. Deseori, după-masă mergeam cu Edes împreună cu Ani la parcul Doja, unde stătea de vorbă cu cunoștințe, iar noi copiii ne jucam printre pomi, mai ales în desișul brazilor tineri. În rest, jocurile noastre aveau loc în curte și în fața casei. Rareori mergeam neînsoțit pe câmpul de după colț care se întindea până la Giroc, de teama întâlnirii cu băieți ostili, mai ales că am avut parte în mai multe ocazii de injurii și bătăi, de care scăpam numai prin fugă.

Uneori, în serile răcoroase de vară, domnul Leucean venea acasă cu câte un prieten și jucau șah în fața locuinței. Noi copiii ne uitam cum se joacă și când adulții se retrăgeau în casă jucam și noi. Așa am învățat jocul de șah, devenindu-mi o pasiune. Totodată mai ascultam și discuțiile purtate. Odată, în toamna celui de al doilea an am auzit povestea unei nebune, Amalia, care circula prin centru, agățându-se de trecători, incitata de unii pentru a se distra. Ultima ei pasiune era să se agațe de santinelele de la Banația. Banația era liceul german și în fața porții stăteau, de o parte și de alta, nemișcați, câte un elev în uniformă de Hitler-Jugend. Cineva, să facă o farsă, a montat-o pe Amalia, să-i sărute. A fost mare haz căci santinelele continuau să stea neclintite. Elevii ieșiți din liceu au îndepărtat-o, dar scena se repeta zilnic după masă. Băieții Leucean m-au chemat într-o zi să-i însoțesc la o plimbare în oraș. Am fost și la capătul pieții unde era Banația. Am văzut-o și pe Amalia care se agăța de trecători, făcând diferite șotii, dar nu se putea apropia de liceu căci câțiva vlăjgani în uniformă îi barau calea.

Edes mi-a dat ceva bani ca în caz că la întoarcere trecem pe la Piața Sfântu Gheorghe, pe una din străzile laterale este o măcelărie care vinde carne de cal. Magazinul era vizibil din piață căci avea ca firmă [un cap uriaș de cal. M-am uitat cu mirare la ea. Nu-ți amintești, spunea ea, doamna Mudrici ne-a adus odată papricaș din carne de cal și cârnaț de cal. Ți-a plăcut. Am văzut firma, am cumpărat cârnaț, dar carne nu am primit decât cu os. Mâncarea, deosebit de gustoasă, puțin dulceagă, am mâncat-o cu plăcere câteva zile.

În Cetate copii zdrențăroși ofereau spre vânzare, cu voce tare ziare și reviste germane specifice perioadei – Podelpaici, Sud-Ost deutsche Tageszeitung, Signal etc. În vara următoare am fost de câteva ori cu frații Leucean la bazinul Usoda din parcul Skudier. Cu toba de înot am început să învăț să înot.

Se vorbea din ce în ce mai frecvent de iminența bombardamentelor din partea aviației anglo-americane, cu atât mai mult cu cât asupra Ungariei au fost lansate bombe. În 1943, din radioul pus la maximum al familiei Leucean se auzeau în limba germană *Achtung-Achtung – Luftlagemeldung*, transmitând amenințările bombardierelor spre Budapesta. În Timișoara pe unele blocuri au apărut la intrare scrise cu litere de o șchioapă *Adăpost*. Pe terenurile virane au început să fie amenajate tranșee adăpost. Vis-a-vis de noi, pe un teren viran dintre două case a fost săpat în zigzag un adăpost pentru vreo sută de persoane, cu acoperiș mascat. Din loc în loc erau săpate trepte, consolidate cu scânduri. Partea destinată pentru strada Ion Vasi 20 a fost amenajată de tata cu bănci și spătere din scânduri.

În curtea casei au fost aduse mai multe căruțe cu nisip. La începutul vacanței de vară a venit un grup de elevi al Liceului Israelit convocați pentru muncă obligatorie, să care nisipul în locuri indicate din curte prevăzute cu recipiente cât și în podul casei. Ei au așezat hainele și pachetele de mâncare la noi în bucătărie, unde se și spălau înainte de a-și lua gustarea și la terminarea lucrului. M-am împrietenit cu ei și m-am alăturat la muncile lor, ascultam poveștile lor cu privire la viața de licean, profesori, despre confruntările cu grupuri de tineri antisemiți care-i atacau mai ales în preajma casei de lângă gara Fabric unde a fost evacuat liceul. Într-o zi a venit să-i vadă unul dintre profesorii lor. Atunci l-am cunoscut pe domnul profesor Kun de limbă română.

Se auzea din ce în ce mai frecvent de bombardamentele anglo-americane mai ales asupra Bucureștului și Ploieștului, cu mari pagube materiale și victime omenești. Ne așteptam la bombardament și la noi. Din când în când se declanșa alarma, atât ziua cât și noaptea. De fiecare dată alergam cu teama în suflet și cu bagaje dinainte pregătite, în adăpostul din apropiere.

Într-o după-masă, venind de la școală, m-am oprit la atelierul Palicico știind că tata are de pregătit niște lemnărie pentru comisariat. Deodată s-a dat alarma. Dintr-odată strada s-a golit de trecători. Cei din atelier au rămas pe loc. La un moment dat unul din ucenici exclamă – uite un bărbos trece pe stradă, calm și imperturbabil. Mă uit pe geam și-l văd cotind spre strada Frobel pe nimeni altul decât pe domnul rabin Schucht. Mă gândesc: este omul lui Dumnezeu, se simte în siguranță.

Eram în vacanța de vară după clasa a patra, când într-o noapte ne-am trezit de lumina ca de zi și bubuitul anti-aerienelor și apoi bine cunoscutul urlet sacadat al alarmei, însoțit de dangătul clopotelor. Am alergat la adăpost, auzind deasupra noastră uruitul avioanelor. Nu prea departe de noi se auzeau explozii însoțite de o lumina galben-roșietică orbitoare. Erau bombele incendiare destinate gării. A fost dezastruos. Nu au trecut nici trei săptămâni când dezastrul a avut loc în plină zi. În fugă spre adăpost am văzut avioanele în picaj aruncând bombele în direcția gării de nord și atingând zonele învecinate – Iosefin, Cetate și Mehala.

La câteva zile după al doilea bombardament m-am dus să-l vizitez pe bunicul la căminul de bătrâni al comunității evreiești din strada Tigrului, în cartierul Fabric. Era slăbit și avea amețeli. În ziua următoare s-a dus tata, dar nu s-a întors decât după o săptămână, cu vestea tristă că bunicul a murit și a fost și înmormântat. Vestea ne-a întristat pe toți. Avea 86 ani.

Urmau zile neliniștite căci se auzea că în Ungaria evreii au fost deportați în lagăre de concentrare din afara țării. Se aștepta ca guvernul Român să procedeze la fel, cu atât mai mult cu cât confruntările de război se apropiau de granițele țării. Neliniștea a cuprins și pe vecinii noștri. Nu se mai auzea radioul de la familia Leucean, domnul Salyo se arăta mai rar, iar bătrânul Salyo nu mai făcea scandal. Așteptam cu înfrigurare ce va urma.

Va urma.

Copilarie sub trei cârmuiri

(Evocari mozaice)

Partea I

http://www.bjt2006.org/FS_copilarie1_0312.pdf

Partea II

http://www.bjt2006.org/FS_copilarie2_0512.pdf

Partea III

http://www.bjt2006.org/FS_copilarie3_0712.pdf

Partea IV

http://www.bjt2006.org/FS_copilarie4_0912.pdf

Partea V

http://www.bjt2006.org/FS_copilarie5_1112.pdf

Partea VI

http://www.bjt2006.org/FS_copilarie6_1412.pdf

Francisc Schneider MD, PhD, Dhc.

S-a nascut la Timisoara in anul 1933. A absolvit Facultatea de Medicina Timisoara in 1957. In perioada 1957 – 1960 a fost medic de circumscriptie la Certeze-Negresti Oas (ulterior a devenit cetatean de onoare al comunei). Intre 1960 - 1998 a fost profesor de fiziologie la Universitatea de Vest „Vasile Goldis” din Arad.

Are 198 lucrari stiintifice publicate, peste 20 de carti didactice de fiziologie si 8 carti stiintifice, din care mentionam *Bronhomotricitatea* (Ed. Viata Medicala Romaneasca, Bucuresti, 1998) si *Clinical Physiology of the Venous System* (Ed. Kluwer Academic Publishers, Boston, 2003), ambele distinse cu premiul Daniel Danielopolu al Academiei Romane.

Carti literare (eseuri si evocari):

Eseuri medicale si paramedicale (1998)

Respiratii aradene (2003)

Amintiri din Tara de Sus (2004)

Cu vant de sud-vest (2006)

Cu buna stiinta (2009)